

J. M. COETZEE

**ΒΙΟΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΜΑΪΚΑ Κ**

Μετάφραση
Χριστίνα Σωτηροπούλου

διόπτρα

Τίτλος πρωτοτύπου
LIFE AND TIMES OF MICHAEL K.
J. M. Coetzee

Copyright © J. M. Coetzee, 1983
All rights reserved throughout the world.

Published by arrangement with Peter Lampack Agency, Inc., 350 Fifth Avenue,
Suite 5300, New York, NY 10118 USA & P&R Permissions & Rights Ltd

© Για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΠΤΡΑ, 2025
Εκδίδεται κατόπιν συμφωνίας με τους Peter Lampack Agency, Inc.
& P&R Permissions & Rights Ltd

Πρώτη ελληνική έκδοση: Εκδόσεις Μεταίχμιο 2006

Νέα έκδοση
Εκδόσεις Διόπτρα, Μάρτιος 2025

Μετάφραση
Χριστίνα Σωτηροπούλου

Επιμέλεια κειμένου
Σταυρούλα Αλεξανδροπούλου

Σχεδιασμός εξωφύλλου
Γιώργος Παναρετάκης, Εκδόσεις Διόπτρα

Σελιδοποίηση
Έρση Σωτηρίου, Εκδόσεις Διόπτρα

Κεντρικά γραφεία

Αγ. Παρασκευής 40, 121 32 Περιστέρι
Τηλ.: 210 380 52 28, Fax: 210 330 04 39

Βιβλιοπωλείο Books & Life

Σόλωνος 93-95, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 210 330 07 74

www.dioptra.gr
e-mail: info@dioptra.gr

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή ή ανατύπωση μέρους ή του συνόλου του βιβλίου σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη. Απαγορεύεται η χρήση ή η αναπαραγωγή με οποιονδήποτε τρόπο μέρους ή όλου του βιβλίου για την εκπαίδευση τεχνολογιών ή συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης. Τα δικαιώματα επί του παρόντος έργου διατηρούνται ρητά όσον αφορά την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων (Άρθρο 453) Οδηγία (ΕΕ) 2019/790.

ISBN: 978-618-220-978-3

Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων
δὲ βασιλεύς, καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς
δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε
τοὺς δὲ ἐλευθέρους.

Ἡράκλειτος

ENA

Το πρώτο πράγμα που παρατήρησε η μαία για τον Μάικλ Κ, όταν τον βοήθησε να βγει από την κοιλιά της μάνας του, ήταν ότι είχε λαγώχειλο. Το χείλος του γύριζε προς τα πάνω σαν ουρά σαλιγκαριού, το αριστερό ρουθούνι του έχασκε. Κρύβοντας για μια στιγμή το παιδί από τη μάνα, έβαλε το δάχτυλό της στο στόμα του που έμοιαζε με μικρό άνθος και διαπίστωσε με ανακούφιση ότι δεν υπήρχε σχισμή στην υπερώα.

Στη μητέρα είπε: «Θα έπρεπε να χαίρεστε, φέρνουν τύχη στο σπιτικό». Αλλά το στόμα που δεν έλεγε να κλείσει και η ζωντανή ροδαλή σάρκα που ξεγυμνωνόταν μπροστά της δεν άρεσαν στην Άννα Κ από την πρώτη στιγμή. Την έπιανε ρίγος όταν αναλογιζόταν ότι εκείνο το πλάσμα μεγάλωνε μέσα της τόσους μήνες. Το παιδί δεν κατάφερνε να βυζάξει και έκλαιγε από την πείνα. Δοκίμασε να το ταΐσει με το μπουκάλι· όταν είδε ότι δεν μπορούσε να φάει ούτε με το μπιμπερό, άρχισε να το ταΐζει με το κουταλάκι, χάνοντας την υπομονή της κάθε φορά που το μωρό έβηχε, έφτυνε και έκλαιγε.

«Θα κλείσει όταν μεγαλώσει», υποσχέθηκε η μαία. Αλλά το λαγώχειλο δεν έκλεισε, ή τουλάχιστον δεν έκλεισε αρκετά, και η μύτη δεν ίσωσε.

Εκείνη έπαιρνε το παιδί μαζί της στη δουλειά και συνέχισε να το παίρνει ακόμα και όταν δεν ήταν πια μωρό. Επειδή τα χαμόγελα και οι ψίθυροί τους την πλήγωναν, το κρατούσε

μακριά από τα άλλα παιδιά. Τα χρόνια περνούσαν και ο Μάικλ Κ καθόταν σε μια κουβέρτα και παρακολουθούσε τη μητέρα του να γυαλίζει ξένα πατώματα, μαθαίνοντας να είναι ήσυχος.

Λόγω της δυσμορφίας του και επειδή δεν ήταν εύστροφος, σταμάτησαν τον Μάικλ από το σχολείο μετά από μια σύντομη δοκιμαστική περίοδο και τέθηκε υπό την προστασία του ιδρύματος Χούις Νορένιους στο Φορ, όπου, με έξοδα του κράτους, πέρασε την υπόλοιπη παιδική του ηλικία συγχρωτιζόμενος με άλλα παιδιά που είχαν πληγεί από διάφορα προβλήματα και ατυχίες, μαθαίνοντας τα βασικά της ανάγνωσης, της γραφής, της αριθμητικής, του σκουπίσματος, του τριψίματος, του στρωσίματος του κρεβατιού, του πλυσίματος των πιάτων, του πλεξίματος καλαθιών, του σκαλίσματος σε ξύλο και του σκαψίματος. Στα δεκαπέντε του έφυγε από το Χούις Νορένιους και μπήκε στο Τμήμα Πάρκων και Κήπων των δημοτικών υπηρεσιών του Κέιπ Τάουν ως κηπουρός βαθμίδας 3(β). Τρία χρόνια αργότερα, έφυγε από το Τμήμα Πάρκων και Κήπων και μετά από ένα διάστημα ανεργίας, το οποίο πέρασε ξαπλωμένος στο κρεβάτι κοιτάζοντας τα χέρια του, έπιασε δουλειά ως νυχτοφύλακας στα δημόσια αποχωρητήρια της πλατείας Γκρίνμαρκετ. Καθώς γύριζε στο σπίτι του από τη δουλειά αργά ένα βράδυ Παρασκευής, του επιτέθηκαν δύο άντρες σε μια υπόγεια διάβαση, τον χτύπησαν, του πήραν το ρολόι, τα λεφτά και τα παπούτσια του και τον άφησαν να κείτεται σοκαρισμένος με μια μαχαιριά κατά μήκος του μπράτσου του, έναν εξαρθρωμένο αντίχειρα και δύο σπασμένα πλευρά. Μετά από αυτό το περιστατικό, εγκατέλειψε τη νυχτερινή εργασία και επέστρεψε στο Τμήμα Πάρκων και Κήπων, όπου ανελίχθηκε αργά και έγινε κηπουρός βαθμίδας 1.

Εξαιτίας του προσώπου του, ο Μάικλ Κ δεν έβγαινε με κοπέλες. Ένωθε πιο άνετα όταν ήταν μοναχός του. Και οι δύο δουλειές του του επέτρεπαν ως έναν βαθμό να είναι μόνος του, αν

και στα αποχωρητήρια τον καταπίεζε το εκτυφλωτικό φως των λαμπτήρων νέον που αντανακλούσε στα λευκά πλακάκια και δημιουργούσε έναν χώρο δίχως σκιές. Προτιμούσε τα πάρκα που είχαν ψηλά πεύκα και σκιερά μονοπάτια με αγάπανθους. Μερικές φορές τα μεσημέρια του Σαββάτου, δεν άκουγε τους κανονιοβολισμούς των δώδεκα και συνέχιζε να δουλεύει μόνος του ως το απόγευμα. Τα πρωινά της Κυριακής κοιμόταν μέχρι αργά· τα μεσημέρια της Κυριακής επισκεπτόταν τη μητέρα του.

Ήταν αργά το πρωί, μια μέρα του Ιούνη, κατά το τριακοστό πρώτο έτος της ζωής του, όταν κάποιος έφερε στον Μάικλ Κ ένα μήνυμα, την ώρα που μάζευε φύλλα με την τσουγκράνα στο πάρκο Ντε Βάαλ. Το μήνυμα, μέσω τρίτου, το έστειλε η μητέρα του· είχε πάρει εξιτήριο από το νοσοκομείο και ήθελε να πάει ο Μάικλ να την πάρει. Ο Κ μάζεψε τα εργαλεία του και πήρε το λεωφορείο για να πάει στο νοσοκομείο Σόμερσετ, όπου βρήκε τη μητέρα του καθισμένη σε ένα παγκάκι, σε ένα ηλιόλουστο σημείο δίπλα στην είσοδο. Φορούσε όλα της τα ρούχα, αλλά τα παπούτσια ήταν αφημένα δίπλα της. Όταν είδε τον γιο της, άρχισε να κλαίει με το ένα χέρι μπροστά στα μάτια της, για να μην τη βλέπουν οι άλλοι ασθενείς και οι επισκέπτες.

Για μήνες, η Άννα Κ υπέφερε από έντονο οίδημα των χεριών και των ποδιών· σε δεύτερο χρόνο, άρχισε να πρήζεται και η κοιλιά της. Όταν έγινε η εισαγωγή της στο νοσοκομείο, δεν ήταν σε θέση να περπατήσει και μετά βίας κατάφερνε να αναπνεύσει. Είχε περάσει πέντε μέρες ξαπλωμένη σε έναν διάδρομο ανάμεσα σε δεκάδες θύματα ξυλοδαρμών και επιθέσεων με μαχαίρι και όπλο, που δεν την άφηναν να κοιμηθεί με τη φασαρία που έκαναν· οι νοσοκόμες δεν της έδιναν σημασία, αφού δεν είχαν χρόνο να ανεβάσουν το ηθικό μιας ηλικιωμένης, από τη στιγμή που πέθαιναν ολόγυρά τους νέοι άνθρωποι με τρόπους έξω από τα συνηθισμένα. Τη συνέφεραν με οξυγόνο

όταν έφτασε, της έκαναν ενέσεις και της έδωσαν χάπια για να περιοριστεί το οίδημα. Όταν ζητούσε την πάπια όμως, σπάνια ευκαιρούσε κάποιος να της τη φέρει. Δεν είχε νυχτικό. Μια φορά, αγγίζοντας τον τοίχο για να φτάσει στην τουαλέτα, την είχε σταματήσει ένας ηλικιωμένος με γκριζες πιτζάμες που βωμολοχούσε και επιδείκνυε τα όργανά του. Οι σωματικές της ανάγκες έγιναν μαρτύριο. Όταν οι νοσοκόμες τη ρωτούσαν για τα χάπια, τους απαντούσε ότι τα είχε πάρει, αλλά συχνά έλεγε ψέματα. Και μετά, αν και η δύσπνοια είχε υποχωρήσει, την έπιανε τέτοια φαγούρα στα πόδια, που αναγκαζόταν να ξαπλώνει πάνω στα χέρια της για να καταπολεμήσει την ακατανίκητη επιθυμία της να ξυστεί. Την τρίτη μέρα παρακαλούσε να τη στείλουν στο σπίτι της, αν και εκ του αποτελέσματος φάνηκε ότι δεν είχε παρακαλέσει το σωστό άτομο. Τα δάκρυα που έχυne την έκτη μέρα ήταν σε μεγάλο βαθμό δάκρυα ανακούφισης, γιατί επιτέλους θα έφευγε από εκείνο το κολαστήριο.

Στην υποδοχή, ο Μάικλ Κ ζήτησε ένα αναπηρικό αμαξίδιο, αλλά δεν του έδωσαν. Πήρε την τσάντα και τα παπούτσια της μητέρας του και τη βοήθησε να κάνει τα πενήντα βήματα ως τη στάση του λεωφορείου. Η ουρά ήταν μεγάλη. Τα δρομολόγια που ήταν αναρτημένα στον στύλο υπόσχονταν ένα λεωφορείο κάθε δεκαπέντε λεπτά. Περίμεναν μία ώρα, καθώς οι σκιές μάκραιναν και ο άνεμος γινόταν όλο και πιο παγερός. Η Άννα Κ ήταν αδύνατον να σταθεί όρθια και έτσι στηριζόταν με την πλάτη στον τοίχο και είχε τα πόδια της απλωμένα μπροστά της σαν ζητιάνα, όσο ο Μάικλ κρατούσε τη θέση τους στην ουρά. Όταν έφτασε το λεωφορείο, δεν υπήρχαν άδειες θέσεις. Ο Μάικλ κρατιόταν από μια λαβή και είχε αγκαλιάσει τη μητέρα του με το άλλο χέρι για να μην πέσει. Μέχρι να φτάσουν στο δωμάτιό της στο Σι Πόιντ, είχε πάει πέντε.

Επί οχτώ χρόνια, η Άννα Κ εργαζόταν ως υπηρέτρια για

λογαριασμό ενός συνταξιούχου βιοτέχνη καλτσοποιίας και της συζύγου του. Είχαν ένα διαμέρισμα με πέντε δωμάτια στο Σι Πόντ με θέα στον Ατλαντικό. Η συμφωνία τους προέβλεπε ότι έπρεπε να πιάνει δουλειά στις εννιά το πρωί και να μένει ως τις οκτώ το βράδυ, με ένα τρίωρο διάλειμμα το μεσημέρι. Εργαζόταν εναλλάξ πέντε και έξι μέρες την εβδομάδα. Της πρόσφεραν δεκαπέντε μέρες πληρωμένης άδειας και ένα δικό της δωμάτιο μέσα στο κτίριο. Ο μισθός της ήταν δίκαιος, οι εργοδότες της ήταν λογικοί άνθρωποι, οι δουλειές σπάνιζαν και η Άννα Κ δεν παραπονιόταν. Έναν χρόνο νωρίτερα όμως είχε αρχίσει να την πιάνει ζάλη και ένα σφίξιμο στο στήθος κάθε φορά που έσκυβε. Και μετά, η υδρωπικία εδραιώθηκε. Οι Μπέρμαν την κράτησαν για να τους μαγειρεύει, μείωσαν τον μισθό της κατά ένα τρίτο και προσέλαβαν μια νεότερη γυναίκα για τις δουλειές του σπιτιού. Της επέτρεψαν να μένει στο δωμάτιό της, το οποίο ανήκε στην κυριότητά τους. Η υδρωπικία χειροτέρευσε. Πριν νοσηλευτεί, είχε περάσει εβδομάδες στο κρεβάτι, καθώς δεν ήταν σε θέση να δουλέψει. Ζούσε με τον φόβο μη λάβει τέλος η φιλανθρωπία του ζεύγους Μπέρμαν.

Το δωμάτιό της κάτω από τη σκάλα του κτιρίου Κοτ ντ' Αζίρ προοριζόταν για την εγκατάσταση κλιματιστικών μονάδων, πράγμα που δεν έγινε ποτέ. Στην πόρτα ήταν καρφωμένη μια πινακίδα: μια κόκκινη νεκροκεφαλή και οι λέξεις DANGER-GEVAAR-INGOZI* από κάτω. Δεν είχε ηλεκτρικό φως ούτε εξαερισμό· βασίλευε μια μόνιμη μυρωδιά κλεισούρας. Ο Μάικλ άνοιξε την πόρτα για να περάσει η μητέρα του, άναψε ένα κερί και βγήκε έξω όσο εκείνη ετοιμαζόταν για να πέσει στο κρεβάτι. Πέρασε εκείνο το βράδυ, το βράδυ της επιστροφής της, αλλά και

---

* Οι λέξεις *gevaar* και *ingozi* σημαίνουν κίνδυνος στα αφρικάνας και στις γλώσσες ζουλού-κόσα αντίστοιχα. (ΣτΕ)

όλα τα βράδια της επόμενης εβδομάδας μαζί της: της ζέσταινε σούπα στο καμινέτο πετρελαίου, φρόντιζε να είναι άνετα στο μέτρο του δυνατού, έκανε τις απαραίτητες δουλειές και την παρηγορούσε χαϊδεύοντάς τη στο μπράτσο, όταν εκείνη αναλυόταν για άλλη μια φορά σε δάκρυα. Ένα βράδυ, τα λεωφορεία από το Σι Πόιντ δεν πραγματοποιήσαν τα δρομολόγια τους και έτσι ο Μάικλ αναγκάστηκε να περάσει τη νύχτα στο δωμάτιό της, ξαπλωμένος στο χαλάκι και σκεπασμένος με το παλτό του. Στα μισά της νύχτας, ξύπνησε παγωμένος ως το κόκαλο. Δεν μπορούσε να κοιμηθεί, δεν μπορούσε ούτε να φύγει λόγω της απαγόρευσης κυκλοφορίας: καθόταν στην καρέκλα τρέμοντας από το κρύο μέχρι να ξημερώσει, όσο η μητέρα του βογκούσε και ροχάλιζε.

Στον Μάικλ Κ δεν άρεσε η σωματική εγγύτητα που επέβαλλαν στους δυο τους οι ατελείωτες βραδιές στο μικρό δωμάτιο. Έβρισκε το θέαμα των πρησμένων ποδιών της μητέρας του αποκρουστικό και απέστρεφε το βλέμμα όταν έπρεπε να τη βοηθήσει να σηκωθεί από το κρεβάτι. Οι μηροί και τα μπράτσα της είχαν γεμίσει γρατσουνιές (παρόλο που φορούσε γάντια ακόμα και τη νύχτα). Αλλά ο Μάικλ δεν φυγοπονούσε μπροστά σε καμία πτυχή των όσων θεωρούσε επιβεβλημένο να κάνει. Το ερώτημα που τον ταλάνιζε πριν από χρόνια πίσω από το υπόστεγο ποδηλάτων στο Χούις Νορένιους, για ποιο λόγο είχε έρθει στον κόσμο, είχε πλέον απαντηθεί: Είχε έρθει στον κόσμο για να φροντίζει τη μητέρα του.

Τίποτα απ' όσα έλεγε ο γιος της δεν καθησύχαζε τον φόβο της Άννα Κ για το τι θα απογινόταν αν έχανε το δωμάτιό της. Οι νύχτες ανάμεσα στους ετοιμοθάνατους στους διαδρόμους του νοσοκομείου Σόμερσετ την έκαναν να συνειδητοποιήσει πόσο αδιάφορος ήταν ο κόσμος απέναντι σε μια ηλικιωμένη γυναίκα με μια αποκρουστική ασθένεια εν καιρώ πολέμου. Αφού δεν ήταν σε θέση να δουλέψει, θεωρούσε ότι το μόνο που τη χώριζε από

την απόλυτη ένδεια ήταν η επισφαλής καλή θέληση του ζεύγους Μπέρμαν, το φιλότιμο ενός βραδύστροφου γιου και, ως τελευταία καταφυγή, οι αποταμιεύσεις που είχε κρύψει σε μια τσάντα μέσα σε μια βαλίτσα κάτω από το κρεβάτι της, τα νέα χαρτονομίσματα σε ένα πορτοφόλι και τα παλιά, που δεν είχε ανταλλάξει λόγω καχυποψίας και που πλέον δεν είχαν καμία αξία, σε ένα άλλο.

Και έτσι, όταν ο Μάικλ γύρισε ένα βράδυ και της είπε για τις απολύσεις στο Τμήμα Πάρκων και Κήπων, άρχισε να στριφογυρίζει στο μυαλό της μια σκέψη που ως εκείνη τη στιγμή ήταν μόνο ένα ακαθόριστο όνειρο: Το σχέδιο να εγκαταλείψει μια πόλη που δεν υποσχόταν πια πολλά για εκείνη και να επιστρέψει στην ήσυχη εξοχή της παιδικής της ηλικίας.

Η Άννα Κ είχε γεννηθεί σε ένα αγρόκτημα στην περιφέρεια Πρινς Άλμπερτ. Ο πατέρας της είχε άστατο χαρακτήρα: ήταν αλκοολικός και στα πρώτα χρόνια της ζωής της είχαν μετακομίσει από ένα αγρόκτημα σε ένα άλλο. Η μητέρα της ξενόπλενε και δούλευε μαγειρίσσα σε διάφορα σπίτια· η Άννα τη βοηθούσε. Αργότερα μετακόμισαν στην πόλη Ούντσχουρν, όπου η Άννα φοίτησε στο σχολείο για λίγο καιρό. Μετά τη γέννηση του πρώτου δικού της παιδιού είχε έρθει στο Κέιπ Τάουν. Και μετά έκανε ένα δεύτερο παιδί από άλλο πατέρα, ένα τρίτο που πέθανε και έπειτα ήρθε ο Μάικλ. Στη μνήμη της, τα χρόνια πριν από το Ούντσχουρν ήταν τα πιο ευτυχισμένα της ζωής της, μια εποχή ζεστασιάς και αφθονίας. Θυμόταν να κάθεται κατάχαμα στο κοτέτσι με τις κότες ολόγυρά της να κακαρίζουν και να ξύνουν το χώμα· θυμόταν να ψάχνει αβγά κάτω από τους θάμνους. Ξαπλωμένη στο κρεβάτι της στο πιγιηρό δωμάτιο τα μεσημέρια του χειμώνα, με τη βροχή να στάζει από τα σκαλιά, ονειρευόταν να ξεφύγει από τη διάχυτη βία, τον συνωστισμό στα λεωφορεία, τις ουρές για φαγητό, τους αλαζόνες καταστηματάρχες, τους κλέφτες και τους επαίτες, τις νυχτερινές σειρήνες, την απαγόρευση

κυκλοφορίας, το κρύο και την υγρασία, και να επιστρέψει στην εξοχή όπου, αν ήταν να πεθάνει, τουλάχιστον θα ξεψυχούσε κάτω από τον καταγάλανο ουρανό.

Όταν μίλησε στον Μάικλ για το σχέδιό της, δεν έκανε καμία αναφορά στον θάνατο, δεν του είπε ότι θα πέθαινε. Του πρότεινε να παραιτηθεί από το Τμήμα Πάρκων και Κήπων πριν να τον απολύσουν και να τη συνοδεύσει με το τρένο ως το Πρινς Άλμπερτ, όπου εκείνη θα νοίκιαζε ένα δωμάτιο όσο αυτός θα έψαχνε δουλειά σε κάποιο αγρόκτημα. Αν τύχαινε το δωμάτιο που θα του παραχωρούσαν να είναι αρκετά μεγάλο, εκείνη θα έμενε μαζί του και θα φρόντιζε το νοικοκυριό· διαφορετικά θα την επισκεπτόταν τα Σαββατοκύριακα. Για να του αποδείξει ότι σοβαρολογούσε, τον έβαλε να τραβήξει τη βαλίτσα που βρισκόταν κάτω από το κρεβάτι της και μέτρησε μπροστά του τα νέα χαρτονομίσματα από το γεμάτο πορτοφόλι, λεφτά που, όπως του είπε, μάζευε ακριβώς γι' αυτόν τον σκοπό.

Περίμενε ότι ο Μάικλ θα τη ρωτούσε τι την έκανε να πιστεύει ότι μια μικρή επαρχιακή πόλη θα δεχόταν στους κόλπους της δύο ξένους, εκ των οποίων η μία ήταν ηλικιωμένη και άρρωστη. Είχε, μάλιστα, έτοιμη την απάντησή της. Αλλά ο Μάικλ Κ δεν την αμφισβήτησε ούτε στιγμή. Όπως πίστευε τόσα χρόνια στο Χούις Νορένιους ότι η μητέρα του τον είχε αφήσει εκεί για κάποιο λόγο, που μπορεί να ήταν απροσδιόριστος αρχικά, αλλά στο τέλος θα ξεκαθάριζε, έτσι και τώρα αποδεχόταν χωρίς αμφισβήτηση τη σοφία του σχεδίου που είχε καταστρώσει η μητέρα του για λογαριασμό τους. Δεν έβλεπε τα χαρτονομίσματα που ήταν απλωμένα στα στρωσίδια, αντίκριζε με τα μάτια της φαντασίας του ένα ασβεστωμένο σπιτάκι στο αχανές βελντ*, τον καπνό να

---

* Βελντ ονομάζεται η πεδιάδα χαμηλής βλάστησης σε περιοχές της Νοτίου Αφρικής. (ΣτΕ)

βγαίνει στριφογυριστά από την καμινάδα και τη μητέρα του να στέκεται στην εξώπορτα, χαμογελαστή και γερή, έτοιμη να τον καλωσορίσει στο σπίτι μετά το τέλος μιας κοπιαστικής ημέρας.

Ο Μάικλ δεν πήγε για δουλειά το επόμενο πρωί. Με τα χρήματα της μητέρας του τυλιγμένα σε μασούρια και χωμένα στις κάλτσες του, έφτασε στον σιδηροδρομικό σταθμό και στο γκισέ εισιτηρίων της κεντρικής σιδηροδρομικής γραμμής. Εκεί ο υπάλληλος του είπε ότι, παρόλο που θα του προμήθευε ευχαρίστως δύο εισιτήρια για το Πρινς Άλμπερτ ή για τον πλησιέστερο σταθμό («για το Πρινς Άλμπερτ ή για το Πρινς Άλφρεντ;» τον ρώτησε), ο Κ δεν έπρεπε να ελπίζει ότι θα επιβιβαζόταν στο τρένο, αν δεν είχε κάνει κράτηση θέσεων και αν δεν είχε άδεια να φύγει από τη Χερσόνησο του Ακρωτηρίου, μια περιοχή που ήταν πλέον υπό τον έλεγχο της αστυνομίας. Η πιο κοντινή ημερομηνία κράτησης που του πρότεινε ήταν στις 18 Αυγούστου, δύο μήνες αργότερα: όσο για την άδεια, μπορούσε να εκδοθεί μόνο από την αστυνομία. Ο Κ μάταια τον παρακάλεσε να του δώσει μια πιο κοντινή ημερομηνία αναχώρησης: η κατάσταση της υγείας της μητέρας του δεν αποτελούσε λόγο ειδικής μεταχείρισης, του είπε ο υπάλληλος. Αντίθετα, τον συμβούλεψε να μην αναφέρει σε κανέναν την πάθησή της.

Από τον σταθμό, ο Κ πήγε στην πλατεία Κάλεντον και περίμενε δύο ώρες στην ουρά, πίσω από μια γυναίκα με ένα μωρό που κλαψούριζε. Του έδωσαν δύο πακέτα με αιτήσεις, ένα για τη μητέρα του και ένα για τον ίδιο. «Να συρράψετε την κράτηση του τρένου στις γαλάζιες αιτήσεις και να καταθέσετε τα χαρτιά στο γραφείο E-5», είπε η αστυνομικός στο γκισέ.

Όταν έβρεχε, η Άννα Κ στρίμωχνε μια παλιά πετσέτα στη χαραμάδα της πόρτας για να μην μπαίνει το νερό μέσα. Το δωμάτιο μύριζε Dettol και ταλκ. «Έτσι που ζω εδώ, νιώθω σαν βατράχι κάτω από πέτρα», ψιθύρισε. «Ανυπομονώ να έρθει

ο Αύγουστος». Σκέπασε το πρόσωπό της με τα χέρια της και παρέμεινε σιωπηλή. Μετά από λίγη ώρα, ο Κ ένωσε ότι του κοβόταν η ανάσα. Πήγε στο γωνιακό κατάστημα. Το ψωμί είχε τελειώσει. «Δεν έχω ούτε ψωμί ούτε γάλα», είπε ο υπάλληλος, «πέρνα πάλι αύριο». Εκείνος αγόρασε μπισκότα και ζαχαρούχο γάλα και έπειτα στάθηκε κάτω από το στέγαστρο κοιτώντας τη βροχή. Την επόμενη μέρα πήγε τις αιτήσεις στο γραφείο E-5. Θα του έστελναν τις άδειες με το ταχυδρομείο εν ευθέτω χρόνω, του είπαν, έπρεπε πρώτα να τις εξετάσει και να τις εγκρίνει η αστυνομία του Πρινς Άλμπερτ.

Ξαναπήγε στο πάρκο Ντε Βάαλ και τον ενημέρωσαν, όπως περίμενε, ότι θα τον απέλυαν στο τέλος του μήνα. «Δεν έχει σημασία», είπε στον επιστάτη, «θα φύγουμε έτσι κι αλλιώς με τη μητέρα μου». Θυμήθηκε τότε που η μητέρα του τον επισκεπτόταν στο Χούις Νορένιους. Κάποιες φορές του έφερνε μαρσμέλοου, άλλες φορές σοκολατένια μπισκότα. Περπατούσαν μαζί ως το γήπεδο και μετά επέστρεφαν στο εστιατόριο για να πάρουν το τσάι τους. Τις μέρες του επισκεπτηρίου, τα αγόρια φορούσαν τα χακί κυριακάτικα ρούχα τους και καφέ σανδάλια. Κάποια παιδιά δεν είχαν γονείς ή ήταν παρατημένα. «Ο πατέρας μου έχει πεθάνει, η μητέρα μου δουλεύει», έλεγε ο ίδιος όταν τον ρωτούσαν.

Έφτιαξε μια φωλιά με μαξιλάρια και κουβέρτες στη γωνιά του δωματίου και περνούσε τα βράδια καθισμένος στο σκοτάδι, ακούγοντας την ανάσα της μητέρας του. Κοιμόταν όλο και περισσότερο. Μερικές φορές τον έπαιρνε ο ύπνος όπως ήταν καθισμένος και έχανε το λεωφορείο. Ξυπνούσε το πρωί με πονοκέφαλο. Στη διάρκεια της μέρας, έπαιρνε τους δρόμους. Όλα ήταν στον αέρα όσο περίμεναν τις άδειες που δεν έρχονταν.

Νωρίς το πρωί μιας Κυριακής, επισκέφτηκε το πάρκο Ντε Βάαλ και έσπασε την κλειδαριά της αποθήκης όπου οι

κηπουροί φύλασαν τον εξοπλισμό τους. Πήρε μερικά εργαλεία και ένα καρότσι κήπου και τα πήγε στο Σι Πόιντ. Δουλεύοντας στο στενό πίσω από τα διαμερίσματα, έσπασε ένα παλιό κασόνι και κατασκεύασε μια πλατφόρμα εξήντα επί εξήντα με πλάτη, την οποία στερέωσε πάνω στο καρότσι με σύρμα. Μετά προσπάθησε να πείσει τη μητέρα του να βγει για να την πάει βόλτα. «Ο καθαρός αέρας θα σου κάνει καλό», της είπε. «Δεν θα σε δει κανένα μάτι, είναι περασμένες πέντε και η μπροστινή αυλή είναι άδεια». «Θα μας βλέπουν από τα διαμερίσματα», του απάντησε εκείνη. «Δεν θέλω να ρεζιλευτώ». Την επόμενη ημέρα, η Άννα ενέδωσε. Φορώντας το καπέλο της, ένα πανωφόρι και παντόφλες, βγήκε σέρνοντας τα πόδια της στο γκρίζο φως αργά το απόγευμα και με τη βοήθεια του Μάικλ κατάφερε να καθίσει στο καρότσι. Την πήγε βόλτα στην Μπιτς Ρόουντ και στον πλακόστρωτο πεζόδρομο δίπλα στη θάλασσα. Δεν συνάντησαν κανέναν στον δρόμο τους, εκτός από ένα ηλικιωμένο ζευγάρι που έβγαζε βόλτα τον σκύλο του. Όσο η Άννα Κ κρατιόταν σφιχτά από τα πλαϊνά της πλατφόρμας και εισέπνεε τον κρύο θαλασσινό αέρα, ο γιος της την πήγε με το καρότσι καμιά εκατοστή μέτρα πιο κάτω στον παραλιακό πεζόδρομο, σταμάτησε για να της δώσει χρόνο να δει τα κύματα που έσκαγαν στα βράχια, προχώρησε άλλα εκατό μέτρα, σταμάτησε και πάλι και μετά πήραν τον δρόμο της επιστροφής. Ο Μάικλ ανησύχησε όταν συνειδητοποίησε πόσο βαριά ήταν η μητέρα του και πόσο ασταθές το καρότσι. Κάποια στιγμή, πήγε να τουμπάρει και ο Μάικλ παραλίγο να ρίξει τη μητέρα του κάτω. «Ο καθαρός αέρας κάνει καλό στα πνευμόνια σου», της είπε. Το επόμενο απόγευμα έβρεχε και έμειναν μέσα.

Σκέφτηκε να κατασκευάσει μια χειράμαξα μοντάροντας ένα κουτί πάνω σε δύο τροχούς ποδηλάτου, αλλά δεν του ερχόταν καμία ιδέα για τον άξονα.

Την τελευταία εβδομάδα του Ιουνίου, αργά ένα απόγευμα, ένα στρατιωτικό τζιπ, που κατέβαινε την Μπιτς Ρόουντ με μεγάλη ταχύτητα, χτύπησε έναν νεαρό που διέσχιζε τον δρόμο και τον πέταξε με την πλάτη στα παρκαρισμένα αυτοκίνητα πλάι στο πεζοδρόμιο. Το τζιπ έκανε έναν ελιγμό και σταμάτησε στο αφρόντιστο γκαζόν έξω από το κτίριο Κοτ ντ' Αζίρ, όπου οι δύο επιβάτες ήρθαν αντιμέτωποι με τους θυμωμένους φίλους του νεαρού. Ακολούθησε συμπλοκή και σύντομα μαζεύτηκε ολόκληρο πλήθος. Οι συγκεντρωμένοι έσπασαν τα τζάμια των παρκαρισμένων αυτοκινήτων, τα άνοιξαν και τα έσπρωξαν κάθετα στον δρόμο. Ήχησαν οι σειρήνες για την έναρξη της απαγόρευσης κυκλοφορίας, αλλά κανείς δεν έδωσε σημασία. Κατέφτασε ένα ασθενοφόρο συνοδεία μοτοσικλετιστών, έκανε μεταβολή λίγο πριν το οδόφραγμα και αποχώρησε με ταχύτητα, μέσα σε μια βροχή από πέτρες που εκτόξευε το πλήθος καταπάνω του. Από το μπαλκόνι του διαμερίσματος του τετάρτου ορόφου, ένας άντρας άρχισε να πυροβολεί με ρεβόλβερ. Μέσα σε ένα πανδαιμόνιο από ουρλιαχτά, οι συγκεντρωμένοι έτρεξαν να καλυφθούν, σκορπίστηκαν στις πολυκατοικίες της παραλίας, έτρεχαν στους διαδρόμους, χτυπούσαν με δύναμη τις πόρτες, έσπασαν παράθυρα και φώτα. Έβγαλαν σηκωτό τον άντρα με το ρεβόλβερ από την κρυψώνα του, τον κλοτσούσαν μέχρι που έμεινε αναίσθητος και τον πέταξαν στο πεζοδρόμιο. Κάποιοι ένοικοι των διαμερισμάτων επέλεξαν να κρυφτούν στο σκοτάδι πίσω από κλειδωμένες πόρτες, ενώ άλλοι έτρεχαν στους δρόμους για να σωθούν. Μια γυναίκα, παγιδευμένη στην άκρη ενός διαδρόμου, δέχτηκε επίθεση και της έσκισαν τα ρούχα· κάποιος γλίστρησε σε μια σκάλα διαφυγής και έσπασε τον αστράγαλό του. Πόρτες γκρεμίζονταν, διαμερίσματα λεηλατούνταν. Στο διαμέρισμα ακριβώς επάνω από το δωμάτιο της Άννα Κ, οι πλιατσικολόγοι έσκισαν τις κουρτίνες, στοίβαξαν τα ρούχα στο

πάτωμα, έσπασαν τα έπιπλα και άναψαν φωτιά, η οποία, αν και δεν εξαπλώθηκε, δημιούργησε πυκνά σύννεφα καπνού. Στο γκαζόν έξω από τα κτίρια Κοτ ντ' Αζίρ, Κοτ ντ' Ορ και Κοπα-καμπάνα ο όχλος όλο και μεγάλωνε, κάποιοι είχαν στα πόδια τους σωρούς από κλεμμένα αντικείμενα. Έπαιρναν πέτρες από τους βραχόκηπους και τις εκτόξευαν στις τζαμαρίες με θέα στη θάλασσα, μέχρι που δεν έμεινε ούτε ένα τζάμι άθικτο.

Ένα βαν της αστυνομίας με τον μπλε φάρο να αναβοσβήνει σταμάτησε στον παραλιακό πεζόδρομο πενήντα μέτρα πιο κάτω. Ακούστηκε ένας καταγισμός ριπών από πολυβόλο και κάποιοι άρχισαν να ανταποδίδουν τα πυρά κρυμμένοι πίσω από τα αυτοκίνητα στη μέση του δρόμου. Το βαν έκανε όπισθεν κακήν κακώς, ενώ το πλήθος, με κραυγές και αλαλαγμούς, υποχωρούσε προς την Μπιτς Ρόουντ. Μετά από άλλα είκοσι λεπτά, όταν είχε πέσει πια το σκοτάδι, κατέφτασαν οι ενισχύσεις της αστυνομίας και των μονάδων αποκατάστασης της τάξης. Όροφο τον όροφο, καταλάμβαναν τις πολυκατοικίες που είχαν πληγεί και δεν συναντούσαν καμία αντίσταση από τον εχθρό, που το έσκαγε από τα πίσω στενά. Μια γυναίκα, που είχε κάνει πλιάτσικο και δεν έτρεχε αρκετά γρήγορα, δέχτηκε μια σφαίρα και σκοτώθηκε. Η αστυνομία μάζεψε από τους γύρω δρόμους τα παρατημένα κλοπιμαία και τα στοίβαξε στο γκαζόν. Εκεί, μέχρι αργά τη νύχτα, οι ένοικοι των διαμερισμάτων έψαχναν με τους φακούς τα υπάρχοντά τους. Τα μεσάνυχτα, όταν η επιχείρηση κόντευε πια να φτάσει στο τέλος της, βρήκαν έναν πλιατσικολόγο με μια σφαίρα στον πνεύμονα, κουλουριασμένο σε μια κακοφωτισμένη γωνιά ενός διαδρόμου πολυκατοικίας λίγο πιο κάτω, και τον μάζεψαν. Ακροβολίστηκαν φρουροί για τη νύχτα και οι περισσότερες δυνάμεις αποχώρησαν. Τις πρώτες πρωινές ώρες, σηκώθηκε αέρας και άρχισε να πέφτει δυνατή βροχή, που περνούσε μέσα από τα σπασμένα τζάμια των

κτιρίων Κοτ ντ' Αζίρ, Κοτ ντ' Ορ και Κοπακαμπάνα, καθώς και του Έγκρεμοντ και του Μάλιμπου Χάιτς, το οποίο ως εκείνη τη μέρα παρείχε προστατευμένη θέα των θαλάσσιων οδών γύρω από το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας. Οι κουρτίνες σκίστηκαν, τα χαλιά βράχθηκαν και μερικά πατώματα πλημμύρισαν.

Στη διάρκεια των γεγονότων, η Άννα Κ και ο γιος της, χωρίς να βγάζουν άχνα, κουλουριάστηκαν στο δωμάτιό τους κάτω από τις σκάλες και δεν ξεμύτησαν ούτε στιγμή, ακόμα και όταν έφτασε στα ρουθούνια τους η μυρωδιά του καπνού, ακόμα και όταν άκουσαν ποδοβολητά από βαριές μπότες να περνούν μπροστά τους, αλλά και όταν ένα χέρι τράνταξε την κλειδωμένη πόρτα. Δεν μπορούσαν να μαντέψουν ότι οι ταραχές, τα ουρλιαχτά, οι πυροβολισμοί και ο ήχος γυαλιών που έσπαγαν περιοριζόνταν σε λίγα διπλανά κτίρια: ήταν καθισμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο στο κρεβάτι, δεν τολμούσαν ούτε να ψιθυρίσουν καλά καλά, πεπεισμένοι ότι ο αληθινός πόλεμος είχε φτάσει ως το Σι Πόιντ και τους ξετρύπωσε. Αρκετές ώρες μετά τα μεσάνυχτα, η μητέρα είχε επιτέλους αποκοιμηθεί και ο Μάικλ καθόταν με τα αφτιά του τεντωμένα και το βλέμμα καρφωμένο στη λωρίδα γκρίζου φωτός που έμπαινε από τη χαραμάδα της πόρτας, ανασαίνοντας σιγανά. Όταν η μητέρα του άρχισε να ροχαλίζει, της έσφιξε τον ώμο για να την κάνει να σταματήσει.

Έτσι, καθισμένος με την πλάτη στον τοίχο, επιτέλους αποκοιμήθηκε. Όταν ξύπνησε, το φως κάτω από την πόρτα ήταν πιο δυνατό. Ξεκλείδωσε και βγήκε προσεκτικά έξω. Ο διάδρομος ήταν γεμάτος σπασμένα γυαλιά. Στην είσοδο του κτιρίου, δύο στρατιώτες με κράνη κάθονταν σε καρέκλες παραλίας με τις πλάτες τους γυρισμένες προς εκείνον και αγνάντευαν τη βροχή και την γκρίζα θάλασσα. Ο Κ ξαναμπήκε αθόρυβα στο δωμάτιο της μητέρας του και αποκοιμήθηκε στο χαλί.

Αργότερα την ίδια μέρα, όταν οι κάτοικοι του κτιρίου Κοτ

ντ' Αζίρ άρχισαν να επιστρέφουν, για να καθαρίσουν τα συντρίμια ή να φτιάξουν τις βαλίτσες τους ή απλώς για να αντικρίσουν την καταστροφή και να κλάψουν, η βροχή είχε σταματήσει και ο Κ πήγε στην οδό Όλιφαντ στο Γκριν Πόντ, στην ιεραποστολή του Αγίου Ιωσήφ, όπου παλιότερα μπορούσες να εξασφαλίσεις μια σούπα και ένα κρεβάτι για τη νύχτα χωρίς ερωτήσεις και όπου ο Κ έλπιζε να βρει κατάλυμα για τη μητέρα του για λίγο καιρό, μακριά από την κατεστραμμένη γειτονιά. Αλλά το γύψινο άγαλμα του Αγίου Ιωσήφ με τα γένια και τη ράβδο είχε εξαφανιστεί, η χάλκινη πινακίδα είχε αφαιρεθεί από την κολόνα της εισόδου και τα παράθυρα ήταν σπασμένα. Χτύπησε τη διπλανή πόρτα, άκουσε μια σανίδα του πατώματος να τρίζει, αλλά δεν ήρθε κανείς να του ανοίξει.

Διασχίζοντας την πόλη καθώς πήγαινε για δουλειά, ο Κ ερχόταν καθημερινά σε επαφή με τις στρατιές των αστέγων και των απόρων, που τα τελευταία χρόνια είχαν καταλάβει τους δρόμους στο κέντρο της πόλης. Ζητιάνευαν, έκλεβαν ή περίμεναν στην ουρά στις υπηρεσίες πρόνοιας ή απλώς κάθονταν στους διαδρόμους των δημόσιων κτιρίων για να ζεσταθούν, είτε έβρισκαν καταφύγιο τη νύχτα στις ρημαγμένες αποθήκες γύρω από τις αποβάθρες ή στις σειρές από ερειπωμένες πολυκατοικίες πίσω από την οδό Μπρι, εκεί που οι αστυνομικοί δεν τολμούσαν ποτέ να κάνουν πεζές περιπολίες. Έναν χρόνο πριν να επιβάλουν οι Αρχές περιορισμούς στις μετακινήσεις των πολιτών, η ευρύτερη περιοχή του Κέιπ Τάουν είχε κατακλυστεί από επαρχιώτες που αναζητούσαν μια οποιαδήποτε δουλειά. Δεν υπήρχαν ούτε θέσεις εργασίας ούτε καταλύματα. Αν βυθίζονταν και οι ίδιοι σ' αυτή τη θάλασσα από πεινασμένα στόματα, σκεφτόταν ο Κ, τι πιθανότητες επιβίωσης είχαν; Πόσο καιρό θα μπορούσε να κουβαλάει τη μητέρα του με το καρότσι στους δρόμους ζητιανεύοντας ένα πιάτο φαΐ; Περιπλανιόταν

άσκοπα όλη μέρα και επέστρεψε στο δωμάτιο βουτηγμένος στην απελπισία. Για βραδινό, αράδιασε μπροστά τους σούπα, φρυγανιές και σαρδέλες κονσέρβα και έβαλε μια κουβέρτα μπροστά από το καμινέτο, για να μην τραβήξει το φως της φλόγας την προσοχή των περαστικών.

Είχαν εναποθέσει όλες τους τις ελπίδες στην άδεια που θα τους επέτρεπε να εγκαταλείψουν την πόλη. Αλλά, αν ποτέ η αστυνομία αποφάσιζε να στείλει την άδεια, θα την έστελνε στη διεύθυνση των Μπέρμαν και το γραμματοκιβώτιό τους ήταν κλειδωμένο· μετά τη βραδιά του πλιάτσικου οι Μπέρμαν βρίσκονταν σε κατάσταση σοκ, ήρθαν και τους πήραν κάποιιο φίλοι τους, αλλά δεν ενημέρωσαν πότε θα επέστρεφαν. Έτσι, η Άννα Κ έστειλε τον γιο της στο διαμέρισμα και του έδωσε οδηγίες για να βρει το κλειδί του γραμματοκιβωτίου.

Ο Κ δεν είχε ξαναμπεί στο διαμέρισμα. Επικρατούσε χάος. Μέσα στις λιμνούλες που είχε σχηματίσει το βροχόνερο, παρασυρμένο από τους δυνατούς ανέμους, κείτονταν κατεστραμμένα έπιπλα, ξεκοιλιασμένα στρώματα, σπασμένα γυαλικά και πατικά, μαραμένα φυτά σε γλάστρες, βρεγμένα σκεπάσματα και χαλιά. Ένας πολτός από αλεύρι για κέικ, δημητριακά πρωινού, ζάχαρη, άμμο για γάτες και χώμα είχε κολλήσει στα παπούτσια του. Στην κουζίνα, το ψυγείο ήταν πεσμένο μπρούμυτα, το μοτέρ του ακόμη γουργούριζε. Ένας κίτρινος αφρός διέρρεε από τις ενώσεις και χυνόταν στα πλακάκια του πατώματος που είχαν ένα εκατοστό νερό. Κάποιος είχε πετάξει ολόκληρες σειρές από βάζα στο πάτωμα· βρομούσε κρασί. Στον αστραφτερό λευκό τοίχο, είχε γράψει με καθαριστικό φούρνου ΣΤΩΝ ΔΙΑΒΟΛΟ.

Ο Μάικλ έπεισε τη μητέρα του να έρθει να δει με τα μάτια της την καταστροφή. Είχε να ανεβεί στον επάνω όροφο δύο μήνες. Στάθηκε βουρκωμένη πάνω σε μια σανίδα κοπής

στο κατώφλι του σαλονιού. «Γιατί το έκαναν αυτό;» ψιθύρισε. Δεν ήθελε να πάει στην κουζίνα. «Τόσο καλοί άνθρωποι», είπε. «Δεν ξέρω πώς θα το ξεπεράσουν!» Ο Μάικλ τη βοήθησε να επιστρέψει στο δωμάτιό της. Δεν έλεγε να ηρεμήσει, ρωτούσε ασταμάτητα πού έμενε το ζεύγος Μπέρμαν, ποιος θα καθάριζε το σπίτι, πότε θα επέστρεφαν.

Ο Μάικλ την άφησε και ξαναγύρισε στο κατεστραμμένο διαμέρισμα. Σήκωσε το ψυγείο, το άδειασε, σκούπισε τα σπασμένα γυαλιά και τα άφησε σε μια γωνία, μάζεψε με τη σφουγγαρίστρα τα περισσότερα νερά. Γέμισε μισή ντουζίνα σακούλες σκουπιδιών και τις στοίβαξε στην πόρτα της εισόδου. Ξεχώρισε σε μια μεριά όσα τρόφιμα μπορούσαν ακόμη να καταναλωθούν. Δεν επιχείρησε να καθарίσει το σαλόνι, αλλά στερέωσε τις κουρτίνες ώστε να κλείσει όσο καλύτερα μπορούσε τα παράθυρα που έχασκαν. Κάνω όσα κάνω, έλεγε από μέσα του, όχι για τους γέρους, αλλά για τη μάνα μου.

Ήταν σαφές ότι μέχρι να επισκευαστούν τα παράθυρα και να απομακρυνθούν τα χαλιά, που είχαν ήδη αρχίσει να αναδίδουν μια δυσάρεστη οσμή, το ζεύγος Μπέρμαν δεν γινόταν να μείνει εκεί. Όμως η ιδέα να οικειοποιηθεί το διαμέρισμα δεν είχε περάσει από το μυαλό του, ώσπου είδε για πρώτη φορά το μπάνιο.

«Μόνο για κάνα δυο βράδια», εκλιπαρούσε τη μητέρα του. «Για να μπορέσεις να κοιμηθείς μόνη σου. Μέχρι να δούμε τι θα κάνουμε. Εγώ θα βάλω ένα ντιβάνι στο μπάνιο. Το πρωί θα τα ξαναβάλω όλα στη θέση τους. Σου το υπόσχομαι. Δεν θα το μάθουν ποτέ».

Έστησε το ντιβάνι στο μπάνιο και το έστρωσε με πολλά σε-ντόνια και τραπεζομάντιλα. Κάλυψε το τζάμι του παραθύρου με ένα χαρτόνι και άναψε το φως. Το νερό ήταν ζεστό: έκανε ένα μπάνιο. Το πρωί, έκρυψε τα ίχνη. Ήρθε ο ταχυδρόμος. Δεν

άφησε τίποτα στο γραμματοκιβώτιο του ζεύγους Μπέρμαν. Έβρεχε. Ο Κ βγήκε έξω, κάθισε στο υπόστεγο της στάσης του λεωφορείου και κοιτούσε τη βροχή. Στα μισά του μεσημεριού, όταν όλα έδειχναν πια ότι το ζεύγος Μπέρμαν δεν θα επέστρεφε, ο Κ γύρισε στο διαμέρισμα.

Έβρεχε ασταμάτητα για μέρες. Δεν είχαν κανένα νέο από τους Μπέρμαν. Ο Κ έβγαλε με τη σκούπα τα περισσότερα λιμνάζοντα νερά στο μπαλκόνι και ξεβούλωσε τα λούκια. Παρόλο που φυσούσε μέσα στο διαμέρισμα, η οσμή της μούχλας γινόταν όλο και πιο έντονη. Καθάρισε το πάτωμα της κουζίνας και κατέβασε τις σακούλες με τα σκουπίδια.

Άρχισε να περνάει στο διαμέρισμα όχι μόνο τις νύχτες, αλλά και τις μέρες. Σε ένα ντουλάπι της κουζίνας ανακάλυψε μια στοίβα περιοδικά. Ξάπλωνε στο κρεβάτι ή στην μπανιέρα και τα ξεφύλλιζε, κοιτούσε τις φωτογραφίες με τις όμορφες γυναίκες και με το πλούσιο φαγητό. Το φαγητό τον απορροφούσε περισσότερο. Έδειξε στη μητέρα του μια φωτογραφία με ένα κομμάτι ψητό χοιρινό που γυάλιζε, ήταν γαρνιρισμένο με κεράσια και δαχτυλίδια ανανά και συνοδευόταν από ένα μπολ με σμέουρα και κρέμα, καθώς και από μια τάρτα με λαγοκέρασα. «Οι άνθρωποι δεν τρώνε πια έτσι», είπε η μητέρα του. Εκείνος διαφωνούσε. «Τα γουρούνια δεν ξέρουν ότι γίνεται πόλεμος», της είπε. «Οι ανανάδες δεν ξέρουν ότι γίνεται πόλεμος. Οι καρποί και τα ζώα συνεχίζουν να μεγαλώνουν. Κάποιος πρέπει να τα φάει».

Πήγε στον ξενώνα όπου έμενε το προηγούμενο διάστημα και πλήρωσε τα ενοίκια που χρωστούσε. «Παραιτήθηκα», είπε στον υπεύθυνο. «Η μητέρα μου κι εγώ θα μετακομίσουμε στην εξοχή για να γλιτώσουμε από αυτή την κατάσταση. Απλώς περιμένουμε την άδεια». Πήρε το ποδήλατο και τη βαλίτσα του. Σταμάτησε σε μια μάντρα με παλιοσίδερα και αγόρασε μια ασάλινη βέργα μήκους ενός μέτρου. Το καρότσι με το κάθισμα

ήταν ακόμη παρατημένο στο σοκάκι πίσω από τα διαμερίσματα· θα καταπιανόταν ξανά με την κατασκευή ενός κάρου για να πηγαίνει τη μητέρα του βόλτα, χρησιμοποιώντας τις ρόδες από το ποδήλατό του. Παρόλο που τα ρουλεμάν κινούνταν ομαλά στον νέο άξονα, ο Κ δεν είχε βρει τρόπο να συγκρατήσει τις ρόδες στον άξονα. Για ώρες πάλευε χωρίς επιτυχία να τις στερεώσει με σύρμα. Και μετά τα παράτησε. Κάτι θα μου έρθει, έλεγε από μέσα του και έπειτα άφησε το ποδήλατο λυμένο στο πάτωμα της κουζίνας των Μπέρμαν.

Ανάμεσα στα κατεστραμμένα αντικείμενα του χολ, υπήρχε ένα τρανζιστοράκι. Η βελόνα είχε κολλήσει στην άκρη της μπάντας, οι μπαταρίες είχαν σωθεί και σύντομα ο Κ σταμάτησε να το περιεργάζεται. Αλλά ψάχνοντας στα συρτάρια της κουζίνας, βρήκε ένα καλώδιο που θα του επέτρεπε να βάλει το ραδιόφωνο στην πρίζα. Και έτσι, είχε πλέον τη δυνατότητα να ξαπλώνει στα σκοτάδια του μπάνιου και να ακούει μουσική από το διπλανό δωμάτιο. Μερικές φορές, η μουσική τον αποκοίμιζε. Ξυπνούσε το πρωί και η μουσική έπαιζε ακόμη· ή άκουγε ηχηρές ομιλίες σε μια παντελώς άγνωστή του γλώσσα, έπιανε μόνο μερικά ονόματα μακρινών τόπων: Βάκερστρουμ, Πίτερσμπεργκ, Κινγκ Γουίλιαμς Τάουν. Μερικές φορές έπιανε τον εαυτό του να τραγουδάει παράφωνα τα τραγούδια.

Όταν διάβασε πια όλα τα περιοδικά, άρχισε να ξεφυλλίζει παλιές εφημερίδες που βρήκε κάτω από τον νεροχύτη της κουζίνας, τόσο παλιές, που δεν θυμόταν κανένα από τα γεγονότα στα οποία αναφέρονταν, αν και αναγνώριζε κάποιους ποδοσφαιριστές. ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ Ο ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΚΑΜΙΣΚΡΟΥΝ έγραφε ο τίτλος σε ένα πρωτοσέλιδο, πάνω από τη φωτογραφία ενός άντρα με χειροπέδες και σκισμένο λευκό πουκάμισο, που στεκόταν ανάμεσα σε δύο αγέρωχους αστυνομικούς. Αν και οι χειροπέδες έκαναν τους ώμους του να γέρνουν μπροστά,

ο δολοφόνος του Κάμισκρουν κοιτούσε τον φακό της φωτογραφικής μηχανής με ένα χαμόγελο ήρεμης ικανοποίησης, έτσι φαινόταν στον Κ. Από κάτω υπήρχε μια δεύτερη φωτογραφία: ένα τουφέκι με λουρί σε μαύρο φόντο, με τη λεζάντα «το όπλο του δολοφόνου». Ο Κ κόλλησε τη σελίδα με το άρθρο στην πόρτα του ψυγείου· για μέρες μετά, όταν σήκωνε τα μάτια του από τις ρόδες, με τις οποίες καταπιανόταν πού και πού, το βλέμμα του διασταυρωνόταν και πάλι με το βλέμμα του άντρα από το άγνωστο Κάμισκρουν.

Επειδή δεν είχε τι να κάνει, προσπάθησε να στεγνώσει τα μουλιασμένα βιβλία των Μπέρμαν κρεμώντας τα σε ένα σχοινί στο σαλόνι· αλλά η διαδικασία έπαιρνε πολλή ώρα και κάποια στιγμή βαρέθηκε. Δεν του άρεσαν ποτέ τα βιβλία και δεν έβρισκε τίποτα το ελκυστικό στις ιστορίες για στρατιωτικούς ή για γυναίκες που είχαν ονόματα όπως Λαβίνα, αν και πέρασε λίγη ώρα ξεκολλώντας τις σελίδες βιβλίων με εικόνες των Ιονίων Νήσων, της Ισπανίας των Μαυριτανών, της Φινλανδίας, Χώρας των Λιμνών, του Μπαλί και άλλων τόπων σε όλο τον κόσμο.

Έπειτα, ένα πρωί, ο Μάικλ Κ πετάχτηκε ακούγοντας κάποιον να σκαλίζει την κλειδαριά της εξώπορτας και βρέθηκε μπροστά σε τέσσερις άντρες με φόρμες εργασίας, που τον έσπρωξαν για να περάσουν χωρίς να πουν λέξη και άρχιζαν να αδειάζουν το διαμέρισμα. Ο Κ έσπευσε να απομακρύνει τα εξαρτήματα του ποδηλάτου του, για να μη σκοντάψουν πάνω τους. Η μητέρα του βγήκε με τη ρόμπα της και σταμάτησε έναν από τους άντρες στη σκάλα. «Πού είναι το αφεντικό; Πού είναι ο κύριος Μπέρμαν;» ρώτησε. Ο άντρας ανασήκωσε τους ώμους ανήξερα. Ο Κ βγήκε στον δρόμο και μίλησε με τον οδηγό του βαν. «Σας έστειλε ο κύριος Μπέρμαν;» ρώτησε. «Εσύ τι λες, άνθρωπέ μου;» είπε ο οδηγός.

Ο Μάικλ βοήθησε τη μητέρα του να ξαναπέσει στο κρεβάτι.

«Ένα πράγμα δεν καταλαβαίνω», του είπε, «γιατί δεν μου λένε τίποτα; Τι πρέπει να κάνω αν κάποιος χτυπήσει την πόρτα και μου πει ότι πρέπει να σηκωθώ να φύγω, ότι θέλει το δωμάτιο για την υπηρετριά του; Πού θα πάω τότε;» Ο Μάικλ κάθισε δίπλα της για πολλή ώρα, της χάιδευε το μπράτσο, άκουγε τα παράπονά της. Και μετά πήρε τις δύο ρόδες του ποδηλάτου, την ασάλινη ράβδο και τα εργαλεία του και πήγε έξω, στο σοκάκι. Κάθισε σε ένα ηλιόλουστο σημείο και καταπιάστηκε για άλλη μια φορά με το παλιό πρόβλημα: πώς θα έκανε τις ρόδες να μη φεύγουν από τον άξονα. Δούλευε όλο το απόγευμα· ως το βράδυ, με τη βοήθεια ενός σιδηροπρίονου, κατάφερε με πολύ κόπο να δημιουργήσει λεπτές εσοχές στα δυο άκρα της ράβδου, κατά μήκος της οποίας μπόρεσε να περάσει ροδέλες των δυόμισι εκατοστών. Με τις ρόδες μονταρισμένες στη ράβδο ανάμεσα στις ροδέλες, το μόνο που απέμενε ήταν να τυλίξει το σύρμα σφιχτά γύρω από τη ράβδο, ώστε να στερεωθούν οι ροδέλες δίπλα στις ρόδες, και το πρόβλημα έμοιαζε να έχει λυθεί. Σχεδόν δεν έφαγε και δεν κοιμήθηκε εκείνο το βράδυ, τόσο πολύ αδημονούσε να συνεχίσει το έργο του. Το πρωί, αποσυναρμολόγησε την πλατφόρμα που χρησίμευε ως κάθισμα του παλιού καροτσιού και την ξανασυναρμολόγησε δημιουργώντας ένα στενό κουτί με τρεις πλευρές. Στερέωσε δύο μακριές λαβές με σύρμα πάνω στον άξονα. Είχε πλέον κάτι σαν χαμηλό ρίκσο, που αν και δεν ήταν ό,τι πιο γερό σε κατασκευή, θα άντεχε το βάρος της μητέρας του· το ίδιο βράδυ, όταν ένας ψυχρός βορειοδυτικός άνεμος είχε οδηγήσει στα σπίτια τους όσους έκαναν βόλτα, εκτός από τους πιο σκληραγωγημένους, ο Κ ήταν και πάλι σε θέση να πάρει τη μητέρα του, τυλιγμένη με το παλτό της και με μια κουβέρτα, για να την πάει βόλτα στην παραλία, μια βόλτα που την έκανε να χαμογελάσει.

Είχε έρθει η ώρα. Είχαν μόλις γυρίσει στο δωμάτιο, όταν

κατέστρωσε ένα σχέδιο, βασισμένο σε μια ιδέα που τριγύριζε στον νου του από τότε που κατασκεύασε το πρώτο καρότσι. Έχχαναν χρόνο περιμένοντας τις άδειες, είπε. Οι άδειες δεν θα έβγαιναν ποτέ. Και χωρίς τις άδειες, δεν μπορούσαν να φύγουν με το τρένο. Από μέρα σε μέρα θα τους έδιωχναν από το δωμάτιο. Θα του επέτρεπε, λοιπόν, η μητέρα του να την πάει στο Πρινς Άλμπερτ με το κάρο; Είχε δει με τα μάτια της πόσο άνετο ήταν. Η υγρασία δεν της έκανε καλό, όπως δεν της έκανε καλό και η ατέρμονη ανησυχία για το μέλλον. Μετά την εγκατάστασή τους στο Πρινς Άλμπερτ, η υγεία της θα βελτιωνόταν πολύ γρήγορα. Θα περνούσαν το πολύ μία ή δύο μέρες στον δρόμο. Οι άνθρωποι ήταν καλόψυχοι, θα σταματούσαν και θα τους έπαιρναν με τα αυτοκίνητά τους.

Για ώρες λογομαχούσε μαζί της, εκπλήσσοντας τον ίδιο του τον εαυτό με την επιδεξιότητα της επιχειρηματολογίας του. Πώς ήταν δυνατό να περιμένει από εκείνη να κοιμάται στην ύπαιθρο μες στο καταχείμωνο, ήταν η ένστασή της. Με λίγη τύχη, της απάντησε, ίσως και να κατάφερναν να φτάσουν στο Πρινς Άλμπερτ σε μία μέρα – εξάλλου, απείχε μόλις πέντε ώρες με το αυτοκίνητο. Και τι θα γινόταν αν έβρεχε, τον ρώτησε. Θα έβαζε μια κουκούλα στο κάρο, της απάντησε. Και αν τους σταματούσε η αστυνομία; Σίγουρα η αστυνομία είχε καλύτερα πράγματα να κάνει, της απάντησε, από το να σταματήσει δύο αθώους ανθρώπους που δεν ήθελαν τίποτα παραπάνω από μια ευκαιρία να ξεφύγουν από τον συνωστισμό της πόλης. «Γιατί να θέλει η αστυνομία να περνάμε τις νύχτες μας κρυμμένοι σε ξένες σκάλες, να ζητιανεύουμε στους δρόμους και να ενοχλούμε τους άλλους;» Ήταν τόσο πειστικός, που επιτέλους η Άννα Κ υποχώρησε, θέτοντας δύο όρους: Να πάει ο Μάικλ για μια τελευταία φορά στην αστυνομία να ρωτήσει για τις άδειες που δεν είχαν έρθει και να την αφήσει

να ετοιμαστεί για το ταξίδι χωρίς βιασύνες. Ο Μάικλ δέχτηκε με χαρά τους όρους της.

Το επόμενο πρωί, αντί να περιμένει το λεωφορείο που μπορεί και να μην ερχόταν ποτέ, έτρεξε με χαλαρό ρυθμό από το Σι Πόιντ ως την πόλη ακολουθώντας τον κεντρικό δρόμο, απολαμβάνοντας την υγεία της καρδιάς του, τη δύναμη των ποδιών του. Είχε μαζευτεί ήδη πολύς κόσμος στην ουρά κάτω από την πινακίδα HERVESTIGING*-RELOCATION· πέρασε μία ολόκληρη ώρα μέχρι να φτάσει στο γκισέ, όπου καθόταν μια αστυνομικός με καχύποπτο βλέμμα.

Έτεινε προς το μέρος της τα δύο εισιτήρια του τρένου. «Ήθελα να ρωτήσω απλώς αν έχει βγει η άδεια».

Εκείνη έσπρωξε προς το μέρος του τις γνωστές αιτήσεις. «Συμπληρώστε τα χαρτιά και πηγαίνατέ τα στο γραφείο E-5. Να έχετε τα εισιτήρια και τις αποδείξεις κράτησης μαζί σας». Η αστυνομικός έριξε μια ματιά πίσω από τον ώμο του Κ, στον επόμενο άντρα στην ουρά. «Ναι;»

«Όχι», είπε ο Κ, πασχίζοντας να τραβήξει ξανά την προσοχή της. «Έχω κάνει ήδη αίτηση για να πάρω άδεια. Θέλω να μάθω μόνο αν έχει έρθει η απάντηση».

«Πριν βγει η άδεια, πρέπει να κάνετε κράτηση εισιτηρίων! Έχετε κάνει κράτηση; Για πότε;»

«Για τις 18 Αυγούστου. Αλλά η μητέρα μου—»

«Για τις 18 Αυγούστου; Σε έναν μήνα δηλαδή! Αν έχετε κάνει αίτηση και εγκριθεί η άδεια, η άδεια θα έρθει, θα αποσταλεί στη διεύθυνσή σας! Επόμενος!»

«Μα αυτό θέλω να μάθω! Γιατί αν δεν έρθει η άδεια, πρέπει να βρω άλλη λύση. Η μητέρα μου είναι άρρωστη—»

Η αστυνομικός χτύπησε το χέρι της στο γκισέ για να τον

* Μετεγκατάσταση, αφρικάνας στο πρωτότυπο. (ΣτΕ)

διακόψει. «Μη σπαταλάτε τον χρόνο μου. Σας λέω για τελευταία φορά, αν εγκριθεί η άδεια, θα έρθει! Δεν βλέπετε ότι περιμένει τόσος κόσμος; Δεν καταλαβαίνετε; Χαζός είστε; *Επόμενος!*» Στηρίχτηκε στον γκισέ και κοίταξε επιδεικτικά πίσω από τον Κ: «*Ναι, εσείς, επόμενος!*»

Αλλά ο Κ δεν κουνήθηκε από τη θέση του. Ανάσαινε γρήγορα, είχε γουρλώσει τα μάτια. Απρόθυμα, η αστυνομικός στράφηκε ξανά προς εκείνον, προς το λεπτό μουστάκι του που δεν έκρυβε τη γυμνή σάρκα του λαγώχειλου. «*Επόμενος!*» είπε.

Μια ώρα πριν το χάραμα της επόμενης μέρας, ο Κ ξύπνησε τη μητέρα του και όση ώρα εκείνη ντυνόταν, αυτός φόρτωσε τη χειράμαξα, έβαλε στο κουτί κουβέρτες και μαξιλάρια για να το κάνει πιο άνετο και έδωσε τη βαλίτσα ανάμεσα στα χερούλια. Το κάρο είχε πλέον μια μαύρη πλαστική κουκούλα, που το έκανε να μοιάζει με ψηλό παιδικό καρότσι. Όταν την είδε η μητέρα του, κοντοστάθηκε και κούνησε το κεφάλι της. «Δεν ξέρω, δεν ξέρω, δεν ξέρω», είπε. Αναγκάστηκε να την καλοπιάνει για να ανεβεί στο κάρο· του πήρε πολλή ώρα. Συνειδητοποίησε ότι δεν ήταν και τόσο μεγάλο τελικά: άντεχε το βάρος της μητέρας του, αλλά ήταν υποχρεωμένη να κάθεται σκυφτή κάτω από την κουκούλα και δεν μπορούσε να κουνήσει τα άκρα της. Ο Κ σκέπασε τα πόδια της με μια κουβέρτα και άφησε εκεί ένα πακέτο με φαγητό, ένα κουτί με το καμινέτο κι ένα μπουκάλι πετρέλαιο, διάφορα ρούχα. Ένα φως άναψε στα διαμερίσματα της διπλανής πολυκατοικίας. Ο παφλασμός των κυμάτων που έσκαγαν στα βράχια έφτανε στ' αφτιά τους. «Μόνο μία ή δύο μέρες», ψιθύρισε, «και φτάσαμε. Προσπάθησε να μην κουνιέσαι πολύ, αν μπορείς». Εκείνη κούνησε το κεφάλι καταφατικά, αλλά συνέχισε να κρύβει το πρόσωπό της με τα μάλλινα γάντια της. Ο Κ έγειρε προς το μέρος της. «Θέλεις να μείνουμε εδώ, μαμά;» της είπε. «Αν θέλεις να μείνουμε, θα μείνουμε». Εκείνη

κούνησε αρνητικά το κεφάλι. Και έτσι ο Κ φόρεσε την τραγιάσκα του, έπιασε τις λαβές και τράβηξε τη χειράμαξα προς την καταχνιά του δρόμου.

Ακολούθησε τον συντομότερο δρόμο, αφήνοντας πίσω του την κατεστραμμένη περιοχή γύρω από τις παλιές δεξαμενές καυσίμων, όπου η κατεδάφιση των καμένων κτιρίων είχε μόλις ξεκινήσει. Προσπέρασαν τις αποβάθρες και τα μαυρισμένα κουφάρια των αποθηκών που είχαν καταλάβει την προηγούμενη χρονιά οι συμμορίες της πόλης. Δεν τους σταμάτησε κανείς. Και μάλιστα, ελάχιστοι από τους περαστικούς που συνάντησαν στον δρόμο τους τόσο νωρίς το πρωί καταδέχτηκαν να τους ρίξουν δεύτερη ματιά. Όλο και πιο παράδοξα μεταφορικά μέσα έκαναν την εμφάνισή τους στους δρόμους: καρτσάκια σουπερ-μάρκετ εφοδιασμένα με τιμόνι για να στρίβουν· τρίκυκλα με κασόνια πίσω· καλάθια στερεωμένα στον σκελετό χειραμαζών· κιβώτια με καρούλια· καρότσια σε όλα τα μεγέθη. Ένας γάιδαρος κόστιζε ογδόντα ραντ με το νέο νόμισμα και μια καρότσα ξεπερνούσε τα εκατό.

Ο Κ προχωρούσε με σταθερό ρυθμό, σταματούσε κάθε μισή ώρα για να τρίψει τα παγωμένα χέρια του και να τεντώσει τους πιασμένους ώμους του. Με το που έβαλε τη μητέρα του να καθίσει στο κάρο στο Σι Πόιντ, συνειδητοποίησε ότι με τόσες αποσκευές στοιβαγμένες μπροστά, ο άξονας δεν βρισκόταν εκεί που θα έπρεπε, ήταν πολύ πιο πίσω. Τώρα, όσο περισσότερο η μητέρα του γλιστρούσε πιο χαμηλά στο κουτί για να βολευτεί, τόσο μεγαλύτερο βάρος αναγκαζόταν να σηκώνει ο Κ. Φρόντιζε να χαμογελάει ασταμάτητα για να κρύβει την καταπόνησή του. «Πρέπει απλώς να βγούμε στην κεντρική αρτηρία», είπε λαχνασμένος, «τότε όλο και κάποιος θα σταματήσει να μας πάρει».

Το μεσημέρι, περνούσαν από τη ζοφερή βιομηχανική ζώνη του Πάαρντεν Έιλαντ. Δυο εργάτες που έτρωγαν σάντουιτς

καθισμένοι σε έναν τοίχο τους κοιτούσαν βουβοί να περνούν. Τα μισοσβησμένα μαύρα γράμματα κάτω από τα πόδια τους έγραφαν CRASH-FLASH. Ο Κ ένωσε τα χέρια του να μουδιάζουν, αλλά συνέχισε να προχωράει με κόπο για άλλα οχτακόσια μέτρα. Εκεί που ο δρόμος περνούσε κάτω από τον αυτοκινητόδρομο Μπλακ Ρίβερ, ο Κ βοήθησε τη μητέρα του να κατεβεί και την άφησε στα όρια του γρασιδιού, κάτω από τη γέφυρα. Έφαγαν το μεσημεριανό τους. Του έκανε φοβερή εντύπωση που οι δρόμοι ήταν τόσο άδειοι. Βασίλευε απόλυτη ησυχία, μπορούσε να ακούσει το κελάηδημα των πουλιών. Ξάπλωσε στο πυκνό χορτάρι και έκλεισε τα μάτια του.

Τον ξύπνησε ένας δυνατός θόρυβος. Στην αρχή νόμιζε ότι έπεφταν κεραυνοί κάπου μακριά. Ο θόρυβος έγινε πιο δυνατός όμως και αντηχούσε κατά κύματα στη βάση της γέφυρας από πάνω τους. Στα δεξιά τους, από την κατεύθυνση της πόλης, πλησίαζαν με σταθερή ταχύτητα δύο ζεύγη ένστολων μοτοσικλετιστών, που είχαν τουφέκια περασμένα με λουριά στην πλάτη τους, ενώ πιο πίσω ακολουθούσε ένα τεθωρακισμένο με έναν πυροβολητή όρθιο στον πυργίσκο. Ξοπίσω τους ερχόταν μια πομπή πολλών και διαφορετικών βαρέων οχημάτων, κυρίως φορτηγών χωρίς φορτίο. Ο Κ σύρθηκε προς το ανάχωμα για να πάει κοντά στη μητέρα του· καθισμένοι ο ένας πλάι στον άλλο, παρακολουθούσαν την πομπή και ο θόρυβος ήταν τόσο δυνατός, που έκανε τον αέρα να φαντάζει συμπαγής. Χρειάστηκαν αρκετά λεπτά μέχρι να περάσει το κονβόι. Μετά εμφανίστηκαν αμέτρητα αυτοκίνητα, βαν και καμιονέτες, έπειτα ένα χακί στρατιωτικό φορτηγό με μουσαμά, κάτω από τον οποίο διέκριναν δύο σειρές καθισμένων στρατιωτών με κράνη, ενώ πίσω ακολουθούσαν άλλοι δύο μοτοσικλετιστές.

Ένας από τους προπορευόμενους μοτοσικλετιστές είχε κοιτάξει έντονα τον Κ και τη μητέρα του καθώς περνούσε από

μπροστά τους. Εκείνη τη στιγμή, οι δύο τελευταίοι μοτοσικλετιστές αποσπάστηκαν από το κονβόι. Ο ένας περίμενε στην άκρη του δρόμου και ο άλλος σκαρφάλωσε στην πρασιά. Σηκώνοντας το κάλυμμα του κράνους του τους απήθυνε τον λόγο: «Απαγορεύεται η στάση στον αυτοκινητόδρομο». Είδε το κάρο.

«Δικό σου είναι αυτό το όχημα;» Ο Κ κούνησε καταφατικά το κεφάλι. «Πού πάτε;» Ο Κ ψιθύρισε κάτι, καθάρισε τον λαιμό του και ξαναμίλησε. «Στο Πρινς Άλμπερτ. Στο Καρού». Ο μοτοσικλετιστής σφύριξε, κούνησε ελαφρά το κάρο, είπε κάτι στον συνάδελφό του. Απευθύνθηκε ξανά στον Κ. «Πιο κάτω στον δρόμο, μετά τη στροφή, υπάρχει ένα σημείο ελέγχου. Θα σταματήσετε εκεί για να δείξετε την άδειά σας. Έχετε άδεια για να φύγετε από τη Χερσόνησο;»

«Ναι».

«Δεν επιτρέπεται να ταξιδέψετε πέρα από τα όρια της Χερσονήσου χωρίς άδεια. Πηγαίνετε στο σημείο ελέγχου και δείξτε τους την άδεια και τα χαρτιά σας. Και ακούστε κάτι: Αν θέλετε να σταματήσετε στον αυτοκινητόδρομο, θα πρέπει να απέχετε πενήντα μέτρα από την άκρη του δρόμου. Έτσι λέει ο νόμος, πενήντα μέτρα από κάθε πλευρά. Αν βρίσκεστε πιο κοντά, μπορεί κάποιος να σας πυροβολήσει, χωρίς προειδοποίηση, χωρίς να δώσει λογαριασμό σε κανέναν. Καταλαβαίνετε;»

Ο Κ έγνεψε καταφατικά. Οι μοτοσικλετιστές καβάλησαν ξανά τις μηχανές τους και ακολούθησαν το κονβόι μαρσάροντας. Ο Κ δεν κατάφερε να κοιτάξει τη μητέρα του στα μάτια. «Έπρεπε να είχαμε διαλέξει έναν πιο ήσυχο δρόμο», της είπε.

Θα μπορούσε να κάνει επιτόπου μεταβολή: αλλά από φόβο μην υποστεί μια δεύτερη ταπείνωση, βοήθησε τη μητέρα του να καθίσει και πάλι στο κάρο και την οδήγησε ως τα παλιά υπόστεγα, όπου, όντως, υπήρχε ένα παρκαρισμένο τζιπ στην άκρη του δρόμου και τρεις στρατιώτες έφτιαχναν τσάι σκυμμένοι πάνω

από ένα γκαζάκι. Οι εκκλησίες του ήταν μάταιες. «Έχετε άδεια, ναι ή όχι;» ρώτησε ο δεκανέας. «Δεν με νοιάζει ποιος είσαι, ποια είναι η μητέρα σου, χωρίς άδεια δεν μπορείς να φύγεις από την περιοχή, τελεία και παύλα». Ο Κ στράφηκε προς τη μητέρα του. Καθισμένη κάτω από τη μαύρη κουκούλα, κοιτούσε ανέκφραστη τον νεαρό στρατιώτη.

Εκείνος σήκωσε τα χέρια ψηλά. «Μη μου κάνετε τη ζωή δύσκολη!» φώναξε. «Πάρτε την άδεια και θα σας αφήσω να περάσετε!» Ακολουθούσε με το βλέμμα τον Κ καθώς σήκωνε τις λαβές και έκανε μεταβολή με τη χειράμαξα. Η μια ρόδα είχε αρχίσει να ταλαντεύεται.

Είχε πέσει ήδη το σκοτάδι όταν πέρασαν τα φανάρια στην αρχή της Μπιτς Ρόουντ. Τα μεγάλα αντικείμενα που έκλειναν τον δρόμο στη διάρκεια της πολιορκίας των πολυκατοικιών είχαν απομακρυνθεί και τώρα βρίσκονταν στα παρτέρια με το γκαζόν. Το κλειδί ήταν ακόμη στην πόρτα κάτω από τη σκάλα. Το δωμάτιο ήταν όπως το είχαν αφήσει, προσεκτικά σκουπισμένο για τον επόμενο ένοικό του. Η Άννα Κ ξάπλωσε μόνη της με το παλτό και τις παντόφλες της στο γυμνό στρώμα· ο Μάικλ έφερε μέσα τα υπάρχοντά τους. Μια δυνατή μπόρα είχε μουσκέψει τα μαξιλάρια. «Θα ξαναπροσπαθήσουμε σε μια δυο μέρες, μαμά», ψιθύρισε. Εκείνη κούνησε αρνητικά το κεφάλι. «Μαμά, η άδεια δεν θα βγει!» της είπε. «Θα προσπαθήσουμε ξανά, αλλά την επόμενη φορά θα πάμε από τους πίσω δρόμους. Δεν γίνεται να έχουν μπλόκα σε κάθε δρόμο». Κάθισε δίπλα της στο στρώμα και έμεινε εκεί, με το χέρι του στο μπράτσο της, μέχρι που την πήρε ο ύπνος· έπειτα ο Κ ανέβηκε στο διαμέρισμα των Μπέρμαν για να κοιμηθεί στο πάτωμα.

Δύο μέρες αργότερα κίνησαν και πάλι, αφήνοντας πίσω τους το Σι Πόιντ μία ολόκληρη ώρα πριν την αυγή. Ο ενθουσιασμός της πρώτης προσπάθειας είχε εξανεμιστεί. Ο Κ ήξερε

πλέον ότι ίσως χρειαζόταν να περάσουν πολλές νύχτες στον δρόμο. Επίσης, η μητέρα του είχε χάσει κάθε διάθεση να ταξιδέψει σε μέρη μακρινά. Παραπονιόταν ότι πονούσε το στήθος της και καθόταν αγέρωχη και σκυθρωπή στο κουτί, σκεπασμένη με την πλαστική ποδιά που είχε στερεώσει ο Κ πάνω της, για να την προφυλάξει από τα πολλά νερά της βροχής. Με σταθερό βηματισμό και με τα λάστιχα να σφυρίζουν στο βρεγμένο οδόστρωμα, ακολούθησε μια διαφορετική διαδρομή, αυτή τη φορά μέσα από το κέντρο της πόλης. Προχώρησε στην οδό Σερ Λάουρι και στην προαστιακή οδό Μείν πέρασε πάνω από τη σιδηροδρομική γέφυρα Μουσμπρέι και έπειτα μπροστά από το αλλοτινό Νοσοκομείο Παιδών, για να φτάσει στην παλιά οδό Κλιπφοντέιν. Εκεί, με μόνο έναν μισογκρεμισμένο φράχτη να τους χωρίζει από τις παράγκες με χαρτόνια και σίδερα που ήταν συγκεντρωμένες στον χλοοτάπητα του γηπέδου του γκολφ, έκαναν την πρώτη τους στάση. Όταν τελείωσαν το φαγητό τους, ο Κ στάθηκε στην άκρη του δρόμου σφίγγοντας τη μητέρα του στο πλευρό του και έκανε σήμα στα οχήματα που περνούσαν για να σταματήσουν και να τους πάρουν. Τρεις καμιονέτες τους προσπέρασαν με ταχύτητα η μία πίσω από την άλλη· είχαν καλυμμένα φώτα και συρματοπλεγμα στα παράθυρα. Αργότερα πέρασε μια όμορφη άμαξα· στη σαγή των κοκκινωπών αλόγων ήταν κρεμασμένα πολλά κουδουνάκια μαζί και μια παρέα παιδιών που κάθονταν στο πίσω μέρος της τους γιούχαραν και τους έκαναν χειρονομίες. Ο δρόμος παρέμεινε άδειος για πολλή ώρα και μετά σταμάτησε ένα φορτηγό. Ο οδηγός προσφέρθηκε να τους πάει ως το εργοστάσιο τσιμέντου και μάλιστα βοήθησε τον Κ να ανεβάσει το κάρο στο φορτηγό. Καθισμένος στην ασφάλεια της στεγνής καμπίνας του φορτηγού και βλέποντας τα χιλιόμετρα να περνούν με την άκρη του ματιού του,

ο Κ σκούνησε τη μητέρα του και εκείνη του απάντησε με ένα συγκρατημένο χαμόγελο.

Ήταν η τελευταία φορά που τους χαμογέλασε η τύχη εκείνη τη μέρα. Περίμεναν μία ώρα έξω από το εργοστάσιο τσιμέντου· παρόλο που υπήρχε μια σταθερή ροή πεζών και ποδηλατών μπροστά τους, τα μόνα οχήματα που περνούσαν ήταν τα φορτηγά της υπηρεσίας αποχετεύσεων. Ο ήλιος έπεφτε, ο άνεμος είχε αρχίσει να γδέρνει τα πρόσωπά τους, όταν ο Κ έβγαλε το κάρο στον δρόμο και συνέχισαν την πορεία τους. Σκεφτόταν ότι ίσως ήταν καλύτερα να μην υπολογίζει στη βοήθεια των άλλων. Μετά το πρώτο ταξίδι, είχε μετατοπίσει τον άξονα πέντε εκατοστά πιο μπροστά· τώρα, όταν το κάρο άρχιζε να κινείται, ήταν πανάλαφρο. Προσπέρασε βιαστικά έναν άντρα που έσπρωχνε ένα καρότσι γεμάτο φρύγανα και τον χαιρέτησε με μια κίνηση του κεφαλιού. Στο σκοτεινό μικρό κάθισμά της, με τα ψηλά πλαϊνά να τη συγκρατούν σε καθιστή θέση, η μητέρα του είχε τα μάτια κλειστά και το κεφάλι γερμένο μπροστά.

Ένα θολό φεγγάρι ξεπρόβαλε από τα σύννεφα, όταν, οχτακόσια μέτρα πριν την οδική αρτηρία, ο Κ σταμάτησε, βοήθησε τη μητέρα του να κατεβεί και μπήκε στο πυκνό θαμνοτόπι του Πορτ Τζάκσον θέλοντας να βρει ένα μέρος για να περάσουν τη νύχτα. Σε εκείνο τον αλλιώτικο κόσμο, οι ρίζες απλώνονταν στην υγρή γη που ανέδιδε μια ήπια οσμή σήψης κι ούτε ένα σημείο δεν φαινόταν κάπως προστατευμένο από τα στοιχεία της φύσης σε σύγκριση με τα υπόλοιπα. Επέστρεψε στην άκρη του δρόμου τρέμοντας. «Δεν είναι πολύ άνετα», είπε στη μητέρα του, «αλλά για μία νύχτα, θα το ανεχτούμε». Έκρυψε το κάρο όσο καλύτερα μπορούσε, τη στήριξε με το ένα χέρι, κουβάλησε τη βαλίτσα και βρήκε ξανά τον δρόμο του προς το θαμνοτόπι ψηλαφητά.

Έφαγαν κρύο φαγητό και κάθισαν σε μια στρώση φύλλων,